

poezia în revistele de avangardă

E lucru știut că, cel puțin de la romantism încoace, orice curent neagă în chip brutal, violent, literatura, arta, într-un cuvânt cultura înaintașilor. Niciieri nu se observă mai bine acest lucru, nu se afirmă mai rășpicat, mai absolutist, ca în textele și manifestările avangardei.

Avangarda de pretutindeni manifestă o puternică repulsiune pentru clasicism, dogme, prejudecăți, academisme, fiind în esență iconoclastă, revoluționară, antitraditionalistă.

Inițiatorii mișcării avangardiste de oriunde, deci și de la noi, gindeau o artă abstractă tiraniei clișeeilor, pe măsura timpului și realizării noi din toate domeniile, sincronică cu noua societate care se făcea, ferită de orice ancliozare. Asemenea principiilor sint afirmate, impuse și aparate, adesea cu un limbaj violent, în mai toate manifestele și programele avangardei: „Trăim defiliv sub zodie citadină. Inteligență filtru, luciditate filtru. O răscură de ev. Clase descind, economii inedite se construiesc. Proletarii impun forme... Gîndul trebuie să depășească însăși viteza. Vasali visului trîndav, nu trebuie suveranitate. Artiști seismografe, cititori spectatori și oameni cumsecade, fiți diafragme”. (Integral, I, 1); „Hermetic somnul locomotiv peste balcoane e-cuator / Artistul nu imită, artistul creează / Vibrează diapazon secolul / inventează inventează / arta surpriză” (75 H.P.). „JOS ARTA, căci s-a prostituat. VREM minunea cuvîntului nou și plin în sine; expresia plastică și rapidă a aparatelor Morse. Deci, moartea romanului epopee și a romanului psihologie” (Contimporanul 46/1921); „Nu ne aparținem. Suntem ai unei contemporaneități care ne reclamă, care ca o caracteristică își întinde spre noi tentacolele unor probleme, unor turmentări cărora ne abandonăm întreaga existență (Geo Bogza, Exasperarea creatoare, UNU, IV, 33).

Pentru cuprinderea unei asemenea realități e necesară o poezie, „pumnal în strada zguduită de spirala auto-urilor”. Creatorul trebuie să devină „poetul sportman, poetul orașului cu paratrăznete la butonieră; al cărui gest e magnet, e dans simultan în stilul orelor, expresia lui e plină de surpriza gârlor... Peste sensibilitatea lui stăruie ritmul mixt de mușchi și mașină, orașul pneu” (Stephan Roll, Evoluări, Integral, I, 3).

Se observă la poezii avangardei o adevărată obsesie a metropolei tentaculare, cu luminile orbitoare în noapte, amestec de strălucire și mizerie. Uneori întreg materialul poetic e tribut ar inventarului tehnicii (telefonul, radioul, electricitatea, fabrica, blocurile de beton, telegrafii fără fir), poartă pecetea acestui acut citadinism: „Oraș cu paratrăznete în stea / și aprins de gală în bezne ca o navă / Dăru-ți scările, mansardele, terasele / Bărcile ce se răsfată în slavă / și spulberă-mă în ritmul tău făcut / și în șoaptele și în tufele ce rozii / Pe urma înșierilor tăi de ceață / și a hohotului tău pierdut / Dans îndirjit al vremii care moare” (I. Vinea, Cosmopolis, Contimporanul, 59, 1923); „diagonal în vestă îmi poartă creierul mic / ca o lampă sau ceasornic Omega / prin music-holl am dansat în eprubetă albastră / fenomenal salcîmii au jucat poker” (Stephan Roll, ETC, Integral, III, 1925).

Poeziei i se imprimă ritmul trepidant al capitalei moderne, nevoza marilor orașe: „În suburbie cinematograf și bordel iată / Geometria orașului logaritm stelar vals / Îți spun se apropie noaptea: despletire albă troică în nebunie” (I. Marie Voronca, Cloriform). Străbate din unele versuri și anxietatea sufletului contemporan ce se simte dezorientat oriunde: „Ploaie de martie, tragedie citadină / Arborii își fac semn ca surdo-muții / Pentru spectacolul de ado / Pîngeți lacrima de fâină / Printre sonerii, lumină”. (I. Vinea, Lamento).

Găsim în poezia avangardei cea mai completă realizare a frumuseții de care vorbea Lautréamont, adică a „întîlnirii întîmpătoare pe o masă de disecție a unei mașini de cusut și a unei umbrelor”. Asociațiile surprinzătoare, operă a hazardului, metaforele șocante abundă în poezia avangardei: „...pieptul ca o savană în flăcări / cu cai sălbatici și deslănțuire aerului cu vegetații / tropicale creierul asudă lovind semne S.O.S. / dezolat dezolat / un tipic ca o pasăre sau stylo / în obraz vîntul îți aruncă vitriol” (I. Marie Voronca, Invitație la bal, Integral, III, 1925). Cultivarea unei atari poezii corespunde tot unui crez poetic pentru că „Un poem nu trebuie alcătuit numai din cuvinte, ci și din goluri; prăpăstii în povirișul cărora pasul alunecă și urmează îmbrățișarea fără sfîrșit. Poetul comunică cu Dumnezeu; glasul lui are rășfrîngeri de dincolo” (I. Marie Voronca, Integral, 13-14, 1927). Pentru pătrunderea acestei poezii înțelegerea nu ajunge, nici nu are vreo putere, ci doar „exaltația ca injecția de morfină”.

E adevărat că, de multe ori, — mai ales la poezii „minori” ai avangardei — aceste realizări construite exclusiv pe apropieri voit inedite și lipsite de vreo idee poetică, gravă — sîrșesc prin a sfîrși rîsul, ca acest poem, scris de C. Nisipeanu

într-un acces de malarie (metodă suprarealistă): „Am în sînge un patruped / Cu trei plopi în barbă / Luna paște ca un ied / Soarele și melcii în iarbă”.

Se vorbește în textele avangardei de „exasperarea creatoare” (Geo Bogza), văzută ca „un pat de tortură” iar scrisul, unic „gîtlej” eliberator. Exasperarea, o tristete și o disperare fără margini bîntuie și poezia erotică. În cutare poezie poetul își invită iubita la plimbări pe ulițele mizerabile, ale periferiei, într-un univers dominat de durere: „Vino! Pe ulițe e frig... și cioburi de toamnă reci / Pină cînd o să rățăm ca două desnădejdi pe sub ferestre? / Uite, colo e o cealnerie cu geamuri triste / Să intrăm, cealul e cald și ochii bătrînilor dureroși ca o poveste” (I. Marie Voronca, Rătăcirile, Contimporanul, 44, 1923) sau în parcul plin cu arbori care nu izbutesc să moară și „aur sîcîl pe toate cărările”, confundat ca și iubirea într-o toamnă nefirească, vesnică: „Din toamna noastră s-au spulberat înșierii / că ochii sînt lîncezi de porturi / și clipele trează cenușă. / Atunci, glasul cum să te legene / amintirea cum să te îndemne / nu mai plînge nu mai plînge / ca o mamă fără somn / zărele perindă palide sicrie / nopțile comorile morții / de ce nu ne-am împletit fîntînile / în valsul lin al spiralelor / și nu ne-am îndurat rugul / pină la urmă — de ce?” — (Ion Vinea, Rușă, Contimporanul, 90/1921).

Alteori, tonalitatea e dominant melancolică ca în acest Cîntec simplu de B. Fundolanu (Contimporanul, 24 februarie 1923): „Tăcerea-n noi și-n seara căzută-n tre covoare / ar fierbe ca un cîntec, căldut de samovare. / N-ai întreba nimica și-ai ascuțit răspuns / Ti-aș pomeniță pentru grațiosul simbol al vîntorii substituită consumării iubirii poemul „Diana” de St. Roll (amintind de cunoscuta „Andante” de Lucian Blaga): „Odată cu noi / regii din basoreliefe plecau la vîntoare / ... / Eu sînt mai înalt decît tine cu o vrabie / împuscat în piept aerul îți singera pe gură / sub tălpi ne trec drumurile cîrșitelor / vîntoarea începuse / din cuierul aerului desprindem cocoi sălbatici / singele îți bătea cu grindină în geamul inimii / cerul saltimbanc se tăvălea pe cîmpuri / (să nu-ți rănești mințile în cuiele vîntului) / glasul cornului se dezbracă în fagi”. Poezii moderniste de pretutindeni, cei suprarealiști în special, considerau esențială pentru revoluția lor descoperirea puterii imaginii. Aragon în Le paysan de Paris dădea o definiție a suprarealismului în acest sens: „Le vice appelé Surréalisme est l'emploi dérogé et passionnel du stupefiant image...”.

Imaginea este primordială și mai ales asocierea cîi mai capricioasă de imagini. Imaginile nu se mai reduc la comparații sterepe, ci „se imbulzesc în asociatii fulger”. (noaptea fulgerelor” de care vorbea Breton). Imaginea: o creație pură a spiritului (Reverdy). Ea, după cum scrie și Voronca, nu se naște dintr-o comparație, ci din apropierea a două realități mai mult sau mai puțin apropiate. Bineînțeles că raporturile mai îndepărtate sînt preferate, căci numai astfel imaginea va avea putere emotivă și realitate poetică.

Cea mai puternică imagine este aceea care are gradul cel mai înalt de arbitrar și dă naștere celor mai diverse interpretări, nici una nereușind, de fapt, să surprindă esența.

Reprezentarea pe care o ai citind un poem alcătuit din asemenea imagini seamănă cu cea a unui tablou pointilist. Rezultatul final al acestui tumult de imagini este surpriza („Surpriza este cel mai mare resort nou” — Apollinaire). Dintre poezii române, I. Marie Voronca se remarcă printr-un adevărat delir imagistic.

Coloana de imagini se alcătuește prin dislocarea mamei primordiale a poeziei: „A trecut peste cetăți lebada somnului / Se adună în jghebul vîgăunelor alinaere ecoului / În închipuire bărcile de lumină aruncă ancorile”. Receptarea poetică obișnuită este violentată prin rulara acestor imagini, asocieri mixte ca în filmele dadaiste ale lui René Claire. „In ochi pîlpîie două lămpi cu gaz / Oraș sters peste visul iodofom / Viu încadrat prin vestiar orice salcîm-garderob”.

Se observă imediat că aceste imagini mai mult sau mai puțin absurde logic sau deconcertante pentru simțuri, cu toată bizazeria lor închid în ele reprezentări sensibile: fulgere, focuri de artificii izbucnesc ici și colo. Această poezie poate impresiona dar nu subjugă, poate izbi dar nu reține pe cititor. Cu toate acestea, deși lipsită de valoare universală, în întelesul pe care îl dădea M. Raymond („De Baudelaire au Surréalisme”) — adică nu e comunicabilă prin rațiune — poezia unora dintre avangardiști este poezie adevărată, aceștia rămîind poezii, ultimi reprezentanți ai unui romantism frecventat pînă la epuzare.

G. Gheorghiuță

VICTOR BRAUNER
Portretul lui André Breton
(și Paul Eluard)
peniță, 1934

M. BLECHER

Născut în 8 septembrie 1909, la Botoșani. Decedat în 31 mai 1938, la Roman. Bibliografie: „Corp transparent”, Editura Bibliofilia, 1934. Colaborări: Le Surréalisme au service de la révolution (Paris), Les Feuilles inutiles (Paris).

Poem

Invelișul tău
Ca o pasăre în cuibul inimii
În riuri de sînge te scalzi
Și zbori prin virtul degetelor mele
Cînd pieci
Corpul regăsește înfinita lui greutate
Și peisajul deschis beant
Înseamnă lipsa ta
Cu mîini adînci ca niște panere
Mă scoți din oceanul somnului
Și capul îmi sună ca o scoică
Tu piatră aruncată în lac
Tu cerc de apă părăsindu-te
Poate că așteptîndu-te va învia
Cadavrul unui cuvînt
Și el cu lanterna lui oarbă mă va plimba
Prin noapte
Părul tău va fi întineric el
Și eu mă voi confundă în umbre.

GHEORGHE DINU

Născut în 4 mai 1904, la Florina (Macedonia). Bibliografie: „Poeme în aer liber”, Colecția Integral, 1929. „Moartea vie a Eleonore”, Editura una, 1930. Colaboratori: Contimporanul, 75 H. P., Punct (redactor șef), Integral, unu, Urmuz, Meridian. Pseudonime: Stephan (Stefan) Roll, Șasa Tanevecin, Jack Spintecătorul, Barbu Albastru, Teodor Cristea.

Diana

Lui I. Marie Voronca

Odată cu noi
regii din basoreliefe plecau la vîntoare
Fii fără grijă praful de pușcă
a dezinfecat pentru azi pădurea de lupi
pe brațul meu muntele urea pînă în pisc
și cerul mută ca o colivie pădurea
aproape și mai departe
pentru a cita-oară
ce sportivi plopii alergînd paralele cu noi:
vezi? pe aici sălciile cresc
ca pescarii pe marginea gîrlilor.
Deschide-ți degetele cu grăsele de os
atenție — pămînt cu acurateță
nu ezita de loc
în aer liber cîștii fac gargară cu stele
cerbii sînt regișorii ramurilor, apelor
și prin potecile nevertbrate, drumul
se decapitează în ripe.
Priveste: lumina e albă
ca pieptul păsărilor de mare
în corpore pitpalacii își chiuie limbile

FILE RĂZLEȚE DIN ANTOLOGIA LITERATURII ROMÂNE DE AVANGARDĂ

ecoul umple gurile văzduhului și clopotele de aer.
Eu sînt mai înalt decît tine cu o vrabie
împuscat în piept aerul îți singera pe gură
sub tălpi ne trec drumurile cîrșitelor
vîntoarea începuse
din cuierul aerului desprindeam
cocoi sălbatici
singele îți bătea cu grindină în geamul inimii
cerul saltimbanc se tăvălea pe cîmpuri
(să nu-ți rănești mințile în cuiele vîntului)
glasul cornului se dezbracă în fagi
scade treptat iepurii înima de fragi
aici vocea puștilor se izbea cu fruntea de grinzii
iar în castelul pustiu
luna se detașă cu capul de oglinzi.

CONSTANTIN NISIPEANU

Bibliografie: „Cartea cu grimase”, Editura Radical, 1933. „Metamorfoze”, Editura unu, 1934. „Spre țara închisă în diamant”, Editura unu, 1937. „Femeia de aer”, Editura unu, 1943. Colaborări: Ostași luminii, Meridian.

Protozoar 1)

Am în sînge un patruped
Cu trei plopi în barbă
Ziua paște ca un ied
Soarele și melcii în iarbă
Părul scurt prin pălărie
I se vede ca o sită
Scuturînd pe mîntii scurmbie
Ca din apă argăsiță
Lunca îi e închisă beici
Cu bordeiul la ureche
Scotînd fum ca pe zăvelci
Print-un ciur mușcat de streche
Are la bot un manson
Luna-și face în el zărgara
Desfundînd cu-n tîrbuson
Sticla ce inundă seara
I-am prescris trei ursitori
Ca să poată sta în viață
Fără stînci la subțiori
Vinzînd scoicii pe piață

1) Acest poem l-am scris la cererea unui medic, în timpul unui acces de malarie (C. N.).

TANA QUIL

S-a născut în 27 decembrie 1894 la București. Colaborări: Contimporanul, Clopotul.

Patimi

Cînd vine noaptea
copii din cer
sparg jucării de aur
și le rostogolesc pe botile cerului.
Adorm apoi
cu pletele lumina peste risipa cea de aur
și nimeni nu știe ce visează atunci
copiii...

Copiii pămîntului
cînd vine noaptea,
goi și flămînzii
cu pumnii mici încheștați
pe beznele dureroase ale ochilor
adorm și ei visînd,
și toată lumea știe ce visează atunci
copiii...
Căci clopotele nopții trec încet pe sus
aproape... aproape... tot mai aproape,
așa precum treceau odinioară
pe ape
pașii lui Isus.

VIRGIL TEODORESCU

Născut în 25 iunie 1910, la Leopoldin (Constanța). Bibliografie: „Poem în cobardă” (cu stihomanii de Trost), și un glosar, 1940, (mss). „Blănușele oceanelor”, București, 1945. „Critică mizeriei” (în colaborare cu Gellu Naum și Paul Păun), București, 1945. „Butelii de Leyda” (cu patru lovale și brevet de loval cadavre” (în colaborare cu Gellu Naum), 1945. „L'Infra-Noir” (en collaboration avec Gherasim Luca, Gellu Naum, Paul Paun et Trost), Surréalisme, 1946. „Spectrul longevității. 122 de cadavre” (în colaborare cu Gellu Naum), Colecția suprarealistă 1946. „Au lobe du sel”. L'Infra-Noir, 1947. „La Provocation”, L'Infra-Noir, 1947. „Eloge de Malombra” (en collaboration avec Gherasim Luca, Gellu Naum, Paul Paun et Trost), Surréalisme, 1947. Colaborări: Liceu (redactor-șef), Meridian. Pseudonime: Cocoi Taalat, Matei Ciunția, Petre Luva, Virgil Rares, Petre Maloca (pentru scrierile în colaborare cu Gherasim Luca).

Litera obsedantă

Știu să mă îmbrac și mai frumos
Și atunci sînt destul de frumos ca să mă pot
plimba la brat cu o prîntesă din occident
Atunci sînt frumos ca o carabină în lumină
Brațul meu e frumos ca al alergătorilor din
antichitate
Și înconjurat de vine verzi și amărui
Știu să mă îmbrac mai frumos decît orice vitrină
Știu să mă îmbrac și ca o tufă de liliac
în grădină
Ca un pescar cu cauciu
Cînd iesă din lacul sărat
Știu să mă îmbrac ca un picior de
prostituată pe înserat
Ca un schlor zburînd peste praful zăpezii
Știu să îmi pun pe haine tristețea miresei
Și vocea miresei de altădată
Jumătate ca un întreținut jumătate ca un
millionar

Cîteva precizări

În Antologie (autorul pregătește o antologie a literaturii de avangardă — a.r.) — care trebuie mai mult considerată o culegere de texte avangardiste — fiecare scriitor e prezent cu cîteva bucăți, uneori și peste zece. Dar nici nu se putea, nici nu trebuia altfel: Cărțile scriitorilor de avangardă, nu au devenit rarități, ele au fost rarissime chiar de la apariție, trase fiind în tiraje între 50 și — cel mult — 300 de exemplare; iar poemele apărute numai în reviste au avut o viață și mai efemeră, cunoscută fiind soarta pe rîndurilor: A oferit cititorilor cit mai multe și caracteristice pagini din opera scriitorilor antologat și a le da astfel posibilitatea să cuprîndă fețele multiple ale mișcării (mai corect: mișcărilor) de avangardă literară, mi-a fost premisă pro domo. Prea multe judecăți și sentințe s-au emis pe baza unor idei preconcepționate, fără informații la sursă, mai pe șleau spus, lăutărește.

În nota bibliografică se menționează numai acele cărți care se încadrează între scrierile de avangardă (și nu întreaga operă a acelui scriitor). De asemenea la rubrica revistelor la care a colaborat, sînt arătate numai colaborările la publicațiile de avangardă sau moderniste, cum s-au mai numit.

Chiar din lectura acestor puține „mostre” pe care revista Ateneu a ținut să le ofere cititorilor în avanpremieră, aceștia își vor da seama de adevărul exprimat de Pierre Reverdy: „Poetul se află într-o poziție dificilă și adesea periculoasă, el trebuie să aibă două planuri cu tălșul foarfe ascuțit, acel al visului și acel al realității. Ce a vrut avangarda? Să densibilizeze universul. Și nu numai ca să fie pe placul lui Paul Eluard...”.

Sasa Pană

Și știu să mă parfumez ca fetele oioage
Cînd voi deschide fereastra
Corpul meu va fișni fierbinte ca un pin
În ochii voștri va fișni paradisul meu corp
Feriește acele la care am visat plimbîndu-mă
pe sub arini
Feriește și pietrele pe care am călcat
Începînd să-mi împart arșița
Ascultați-mă mă plimb cu voi cît vreți
și vă cumpăr gravuri
Și o mie de nimicuri și cea mirositor
Mă plimb cu voi prin parcuri să adormim
guri pe guri
Prin parcuri pe bănci ne întîndem oasele
Ne spunem glosele ne întîndem oasele
Străbatem prin grădini și dimineața ne va
surprinde
Îngâlbeneți în armuri într-o tăcere de moarte.

ION VINEA

Originar din Giurgiu, unde s-a născut în 17 aprilie 1895. Decedat în București, la 6 iulie 1961. Bibliografie: „Descîntecul” și „Flori de lampă”, Editura Adevărul (Biblioteca Dimineața), f.a. „Paradisul suspinelor”, Editura Cultura Națională, 1930. Colaborări: Simbolul, Chemarea, Contimporanul (redactor șef la tustrele) 75 H. P., Punct. Pseudonime: B. Iova.

Subiect

Emmy Hennings a scris:
„fata pescarului din Batavia”
(Prin vreme de război simpla veste de la prietenii mei din Svițera 1915 data cabaret Voltaire).
În Batavia casele gem ca morile de la noi
vîntul birnele le lingă
vorbele ca păsări sînt desculțe.
Fata pescarului din Batavia,
sfîșie luna furtunilor cu mina
pașii mici în țarm de seară adîncese
morminte
sîdef în umbră leagănă chemările.
Sînt pe arsă cruce răstîgnit
semn, dă, pinzel singure din fund
ca o mazăc cenușie
treacă prin amintirile de sare
că ai fost pus aicea dinădins.
Fata a pescarului din Batavia
chip ghicî, neștiut cîntec
rugă, în brume, despletiră
nume tras cu stele în depărtare
amintire-pele sînt amare.

1916